3. 2475: ศึกบัลลังก์วังทอง

แม้ว่าภูมิพลจะยังมีอายุได้เพียงสี่ขวบเท่านั้นก็ตาม เรื่องราวการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รวมถึงฉบับที่เขียนปรับโครงเรื่องใหม่โดยฝ่ายนิยมเจ้าในภายหลัง เป็นองค์ประกอบสำคัญในการฟื้นฟูสถาบันกษัตริย์ของเขาให้กลับมายิ่งใหญ่หลังปี 2489 การต่อสู้เพื่อยึดกุมเรื่องเล่านี้มีการขับเคี่ยวกันอย่างดุเดือดพอๆ กับการสู้รบเพื่อยึดอำนาจคืนของฝ่ายเจ้า

24 มิถุนายน 2475 เป็นการยึดอำนาจโดยกองทัพบกและกองทัพเรือในปีกที่ไม่ใช่เจ้า และพันธมิตรที่เป็นข้าราชการพลเรือน คณะราษฎรบุกยึดวังและจับกุมเชื้อพระวงศ์ระดับหัวแถว และยื่นข้อเสนอที่ปฏิเสธไม่ได้แก่ประชาธิปก พวกเขาจับกลุ่มกันมาแต่ครั้งเป็นนักศึกษาที่ฝรั่งเศสในช่วงปีท้ายๆ ของรัชกาลที่หก แกนนำคนสำคัญคือ ปัญญาชนฝ่ายซ้าย ปรีดี พนมยงค์ และพันตรีหลวงพิบูลสงคราม พวกเขาเป็นกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์แตกต่างกันไป นอกจากการยึดอำนาจจากสถาบันกษัตริย์และจัดตั้งรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญแล้ว พวกเขาไม่มีแนวคิดเป็นหนึ่งเดียวว่า รัฐแบบที่พวกเขาต้องการนั้นเป็นอย่างไร พวกเขาปล่อยให้เป็นไปตามปฏิกิริยาของฝ่ายเจ้า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเริ่มต้นด้วยคำประกาศคณะราษฎรที่ดุดันซึ่งปรีดีเป็นผู้เขียน โดยจงใจเปลื้องเสื้อเกราะคุ้มกันอันผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ของกษัตริย์ทิ้งไป คำประกาศนี้เป็นการยื่นคำขาดต่อฝ่ายเจ้าว่า หากพวกเขาไม่ยินยอมอีกทางเลือกหนึ่งคือการเป็นสาธารณรัฐ[1]

> *"...เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชสมบัติสืบต่อพระเชษฐานั้น ในชั้นต้นราษฎรได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้คงจะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณ์หาเป็นไปตามความหวังที่คิดไม่ กษัตริย์คงทรงอำนาจอยู่เหนือกฎหมายตามเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณงามความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้าง ซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนราคาเงิน ผลาญเงินทองของประเทศยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม ดังที่จะเห็นได้ในความตกต่ำในเศรษฐกิจ และความฝืดเคืองในการทำมาหากิน ซึ่งราษฎรได้รู้กันอยู่ทั่วไปแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้ฟื้นขึ้นได้ การที่แก้ไขไม่ได้ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์นี้มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎรตามที่รัฐบาลอื่นๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้างข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดรัจฉาน ไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้นแทนที่จะช่วยราษฎรกลับพากันทำนาบนหลังราษฎร จะเห็นได้ว่าภาษีอากรที่บีบคั้นเอาจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ใช้ส่วนตัว ปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายล้าน ส่วนราษฎรสิ กว่าจะหาได้แต่น้อยเลือดตาแทบกระเด็น ถึงคราวเสียภาษีราชการหรือภาษีส่วนตัว ถ้าไม่มีเงินรัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือใช้งานโยธา แต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุขไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นได้โค่นราชบัลลังก์เสียแล้ว*

> *รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวงไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่าจะบำรุงการทำมาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นคอยๆ ก็เหลวไป หาได้ทำจริงจังไม่ มิหนำซ้ำกล่าวหมิ่นประมาท*

---

[1] ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, บก., *Pridi by Pridi* (Bangkok: Silkworm, 2000), 70-72.

ราษฎรผู้มีบุญคุณเสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้กิน ว่าราษฎรมีเสียงทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรยังโง่ เจ้าก็โง่เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน ที่ราษฎรรู้เท่าไม่ถึงเจ้านั้นไม่ใช่เพราะโง่ เป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่ เพราะเกรงว่าราษฎรได้มีการศึกษาก็จะรู้ความชั่วร้ายที่ทำไว้ และคงจะไม่ยอมให้ทำนาบนหลังคน

ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้กู้ให้ประเทศมีอิสรภาพพ้นจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ชุบมือเปิบและกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำนาบนหลังคนนั่นเอง บ้านเมืองกำลังอัตคัดฝืดเคือง ชาวนาและพ่อแม่ทหารต้องทิ้งนาเพราะทำไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลไล่คนงานออกอย่างเกลื่อนกลาด นักเรียนที่เรียนสำเร็จแล้ว และทหารที่ปลดกองหนุนไม่มีงานทำจะต้องอดอยากไปตามยถากรรม เหล่านี้เป็นผลของรัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายบีบคั้นข้าราชการผู้น้อยนายสิบและเสมียน เมื่อให้ออกจากงานแล้วไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่กวาดรวบรวมไว้มาจัดบ้านเมืองให้ราษฎรมีงานทำ จึงจะสมควรที่สนองคุณราษฎร ซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้ร่ำรวยมานาน แต่พวกเจ้าก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อยไป เงินมีเหลือเท่าไรก็เอาฝากต่างประเทศคอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุดโทรม ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย

เหตุฉะนั้นราษฎรข้าราชการทหารและพลเรือนที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังตั้งเป็นคณะราษฎรขึ้นและได้ยึดอำนาจของรัฐบาลของกษัตริย์ไว้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือ หลายๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่มีประสงค์ทำการชิงราชสมบัติ ฉะนั้นจึงขอเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความเห็นนี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานี้ยังอยู่ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดยเห็นแก่ส่วนตน ว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็จะได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นการจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งขึ้น อยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา ตามวิธีนี้ราษฎรพึงหวังเถิดว่า ราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุกๆ คนจะมีงานทำเพราะประเทศของเราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ เมื่อเราได้ยึดเงินที่พวกเจ้ารวบรวมไว้จากการทำนาบนหลังคนตั้งหลายร้อยล้านมาบำรุงประเทศขึ้นแล้ว ประเทศจะต้องเฟื่องฟูขึ้นเป็นแม่นมั่น การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำก็คือ จำต้องจัดวางโครงการอาศัยหลักวิชา ไม่ทำไปเหมือนคนตาบอดเช่นรัฐบาลที่มีกษัตริย์เหนือกฎหมายทำมาแล้ว เป็นหลักใหญ่ๆ ที่คณะราษฎรวางไว้มีอยู่ว่า

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง การศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง

๒. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก

๓. ต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก

๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่)

๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๕ ประการดังกล่าวข้างต้น

๖. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ราษฎรทั้งหลายจงพร้อมใจช่วยคณะราษฎรให้ทำกิจอันคงจะอยู่ชั่วฟ้าดินนี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มิได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลกษัตริย์เหนือกฎหมายพึงตั้งอยู่ในความสงบและตั้งหน้าหากิน อย่าทำการใดๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราษฎรนี้ เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน เหลนของตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมมูล ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมีงานทำ ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกันและมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่เป็นข้าทาส พวกเจ้าหมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนา คือความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า "ศรีอาริย" นั้นก็จะพึงบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า [สกล เตมิยสูต (รวบรวม). จดหมายเหตุ ประวัติการณ์เปลี่ยนแปลงพระธรรมนูญการปกครองประเทศสยามใหม่. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๔๗๕, หน้า ๕-๑๓.]

การยื่นคำขาดนี้ไม่เพียงแต่จะทำให้ราชสำนักตื่นตะลึงเท่านั้น บางคนในคณะราษฎรเองก็ตะลึงงันไปด้วยเนื่องจากไม่สามารถจินตนาการถึงสยามที่ไร้สถาบันกษัตริย์ได้ อันที่จริง ภาษาที่ใช้ในจดหมายส่วนตัวจากผู้นำคณะราษฎรถึงประชาธิปกที่หัวหินนั้นแตกต่างจากคำประกาศของปรีดีมาก มีการสรรเสริญเยินยอกษัตริย์ตามแบบประเพณี และขอคำอวยพรด้วยความนอบน้อมจากรัชกาลที่เจ็ดให้แก่การปฏิวัติ ขึ้นต้นด้วย "ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม"[2] วลีนี้แสดงถึงความเชื่อที่ว่าศีรษะเป็นส่วนที่สูงส่งที่สุดของร่างกายและเท้าต่ำที่สุด ผู้เขียนจดหมายฉบับนี้จึงเท่ากับว่าหมอบกราบแทบเท้า โดยศีรษะอยู่ต่ำกว่าฝุ่นละอองจากเท้าของกษัตริย์ ภาษาดังกล่าวใช้เมื่อกล่าวกับกษัตริย์ ทุกคำล้วนมุ่งหมายที่จะแสดงความศิโรราบต่อองค์เทพ กระทั่งสมาชิกคณะราษฎรก็ยังไม่กล้าที่จะไม่ใช้ภาษาที่เหยียดตนต่ำต้อยเช่นนี้ จดหมายของพวกเขาจบด้วยโวหารแบบทางการ : "ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม"

ถึงกระนั้น จดหมายฉบับดังกล่าวก็ถือเป็นการยื่นคำขาด โดยมีรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวแนบไปด้วย ในคืนที่จดหมายไปถึง รัชกาลที่เจ็ดปรึกษากับข้าราชบริพารว่าจะสู้กลับดีหรือไม่ หรืออาจจะต้องหนีออกนอกประเทศ แต่ด้วยเหล่าเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงถูกจับกุมอยู่ เขาจึงไม่เหลือทางเลือกนอกจากต้องยินยอม แต่เขาแสดงความเป็นอิสระ

---

[2] คำแปลภาษาอังกฤษจากสมบัติ จันทรวงศ์, "To Address the Dust of the Dust Under the Soles of the Royal Feet: A Reflection on the Political Dimension of Thai Court Language," *Asian Review* 6 (1992): 146.

ไม่อยู่ใต้อาณัติและยืนยันสถานะความเป็นกษัตริย์ด้วยการปฏิเสธคำสั่งให้กลับกรุงเทพฯ ด้วยเรือของกองทัพเรือ ประชาธิปกนั่งรถไฟพระที่นั่งกลับไปแทน วันที่ 26 มิถุนายน รัชกาลที่เจ็ดพบกับผู้นำคณะราษฎรที่ท้องพระโรงในกรุงเทพฯ เพื่อพูดคุยเรื่องรัฐธรรมนูญและการนิรโทษกรรมแก่คณะผู้ก่อการ พวกเขามีท่าทีรอมชอม บางคนถึงกับหมอบกราบ ท่าทีเช่นนี้ทำให้ประชาธิปกยืนยันสถานะสูงส่งของตนด้วยการเรียกร้องให้คณะผู้ก่อการเคลื่อนรถถังออกไปจากบริเวณอาคาร และยืนกรานให้ปฏิบัติต่อตัวเขาด้วยความเคารพตามแบบแผนประเพณี

รูปแบบรัฐบาลใหม่เลียนตามระบอบรัฐสภาอังกฤษเป็นต้นแบบ แต่เนื่องด้วยถ้อยคำหักหาญของคำประกาศและเนื่องจากการใช้ศัพท์และโครงสร้างรัฐบาลในร่างรัฐธรรมนูญชวนให้นึกถึงบอลเชวิสม์ของรัสเซีย โดยเฉพาะการจัดตั้ง "คณะกรรมการราษฎร" ที่ครอบงำโดยคณะราษฎร ประชาธิปกจึงถือโอกาสแสดงความไม่พอใจ เขาปฏิเสธที่จะลงนามในรัฐธรรมนูญโดยทันที โดยบอกเป็นนัยว่าคณะราษฎรมีความโน้มเอียงไปทางลัทธิคอมมิวนิสม์ ยิ่งกว่านั้น เขาประกาศว่าอันที่จริงแล้วตนเองได้ครุ่นคิดเรื่องรัฐธรรมนูญมานานแล้ว เป็นการยืนยันภูมิธรรมอันสูงส่งกว่าของพระราชา ตอนนี้เขาถือแต้มต่อ พวกผู้ก่อการต้องผงะถอย แทบจะต้องวิงวอนให้เขาลงนามรับรอง บางคนในคณะราษฎรถึงกับโกรธเคืองปรีดี ซึ่งเป็นผู้เขียนทั้งคำประกาศและร่างรัฐธรรมนูญ และซ้ายมากที่สุดในบรรดาผู้ก่อการ

วันถัดมา สองฝ่ายพบกันอีก แกนนำคณะราษฎรใช้ราชาศัพท์กล่าวขอโทษสำหรับการยึดอำนาจและการจาบจ้วงต่อราชบัลลังก์ เมื่อนั้นเองรัชกาลที่เจ็ดจึงยอมลงนามในรัฐธรรมนูญและการนิรโทษกรรม เขาเน้นเติมคำว่า "ชั่วคราว" เข้าไปในรัฐธรรมนูญ บีบให้ผู้ก่อการยอมที่จะร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่โดยมีการปรึกษาหารือกับราชสำนัก กษัตริย์ซึ่งยังคงเป็นสัญลักษณ์ที่รวมน้ำหนึ่งใจเดียวของสยาม ก็กู้อำนาจของตนกลับคืนมาได้ส่วนหนึ่ง

ถึงอย่างนั้นก็ตาม ประชาธิปกก็ถูกบีบต้องให้คำมั่นว่าจะไม่ทำรัฐประหารซ้อน และยอมรับการจำกัดอำนาจและอภิสิทธิ์อันสืบมาแต่โบราณ นักวิชาการด้านรัฐธรรมนูญของอังกฤษ เวอร์นอน บ็อกดานอร์ มองว่าระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญนั้นเป็นสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเอง เพราะตามนิยามแล้ว ระบอบกษัตริย์เป็นระบอบการปกครองที่กษัตริย์ถืออำนาจสัมบูรณ์[3] ส่วนภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น สถาบันกษัตริย์คงเพียงแต่สืบทอดทางสายเลือดแต่แทบไม่มีอำนาจใดๆ ส่วนใหญ่เป็นตรายางให้กับรัฐสภาและคณะรัฐมนตรี กษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญครองราชย์แต่ไม่ได้ปกครอง บ็อกดานอร์เขียนไว้ว่า "หน้าที่หลักของสถาบันกษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยก็คือการคงความชอบธรรมของรัฐ"[4]

ถึงที่สุดแล้ว อิทธิพลของกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญนั้นขึ้นอยู่กับว่าเขาจะใช้ประโยชน์จากบารมีส่วนตัวและอำนาจของสถาบันตนเองได้อย่างไร การกำหนดพื้นฐานการดำรงอยู่และจัดสรรพระราชอำนาจในรัฐธรรมนูญจึงเป็นสิ่งสำคัญ แม้ความเสมอภาคจะเป็นรากฐานของรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่ก็จะต้องปกป้องความล่วงละเมิดมิได้ของกษัตริย์และรับรองเทพปกรณัมที่ค้ำยันการสืบราชสมบัติโดยสายเลือด ซึ่งมักจะแถลง(และอ้างว่าโดยชอบด้วยประเพณี)ว่าเป็นการผดุงความสืบเนื่องของวัฒนธรรมและรัฐ สถาบันกษัตริย์ก็เช่นเดียวกับภาษาและศาสนา

---

[3] Vernon Bogdanor, The Monarchy and the Constitution (Oxford: Clarendon, 1995).

[4] Bogdanor, The Monarchy, 302.

ถูกถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของสังคมและกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ดังนั้นความลักลั่นในรัฐธรรมนูญเรื่องสถาบันกษัตริย์จึงเป็นสิ่งที่รับกันได้

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญยังมักจะยืนยันสถานะโดยประเพณีของกษัตริย์ในฐานะเป็นที่มาของความยุติธรรม เป็นจอมทัพ และเป็นผู้นำทางศาสนา แม้ว่าจะไม่มีอำนาจเต็มที่จริงๆ ต่อสถาบันเหล่านั้นก็ตาม กษัตริย์มักจะทรงสิทธิในการปฏิเสธไม่ยอมลงนามในกฎหมายและการแต่งตั้งต่างๆ และมีบทบาทสำคัญในยามวิกฤต เช่นเวลาระบอบรัฐสภาหยุดชะงักหรือภาวะสงคราม ขอบเขตอำนาจดังกล่าวส่วนหนึ่งถูกกำหนดไว้ด้วยถ้อยคำในรัฐธรรมนูญ นอกนั้นอยู่ในประเพณีและแบบอย่างที่ถือปฏิบัติกันมา ตลอดจนความยืดหยุ่นของรัฐบาลและสังคม และทักษะในการใช้พระราชอำนาจของตัวกษัตริย์เอง ทักษะนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เนื่องจากการออกมาแทรกแซงแต่ละครั้งสามารถเสริมบุญบารมีของกษัตริย์และความเชื่อถือของประชาชนให้มากยิ่งขึ้นได้ ทว่าแต่ละครั้งก็มีโอกาสเสี่ยงที่จะเสื่อมและลดทอนอิทธิพลของตนในอนาคตได้เช่นกัน

ในประเทศอังกฤษ ระบบพัฒนามาถึงปัจจุบันนี้ที่รัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจเกือบทั้งหมดของกษัตริย์ ในนามของกษัตริย์ บนฐานที่ว่ากษัตริย์จะได้รับการปรึกษาหารือก่อน และรัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบต่อผลการกระทำแต่เพียงผู้เดียว ไม่ว่ากษัตริย์จะมีส่วนร่วมให้ความเห็นอย่างไรก็ตาม นั่นทำให้กษัตริย์ดูเสมือนเป็นประมุขที่มีอำนาจจริงและความเห็นถูกนำไปปฏิบัติ ในขณะที่ไม่ต้องมือเปื้อนกับการลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง เป็นการปกป้องกษัตริย์จากผลลบใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้พระราชอำนาจ ทำให้เขาไม่มีวันจะผิดพลาด แต่ว่ากษัตริย์ก็ต้องดูให้แน่ใจว่ารัฐบาลจะไม่ทำอะไรเสียหายอย่างรุนแรงแก่รัฐหรือราชบัลลังก์ ดังนั้นในเบื้องหลังการถ่ายทำ ทางวังจะต้องติดต่อพูดคุยกับรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา และเตือนหากมีนโยบาย การแต่งตั้ง หรือแผนการใดที่น่ากังขาหรือสุ่มเสี่ยง

Walter Bagehot ผู้เชี่ยวชาญรัฐธรรมนูญอังกฤษที่มีชีวิตอยู่ในศตวรรษที่ 19 สรุปไว้ว่า ศิลปะของกษัตริย์ยุคสมัยใหม่คือการนำพารัฐบาลและสังคมไปอย่างเงียบๆ ไม่ต้องสำแดงการใช้อำนาจออกมาให้เห็น เขาเขียนบทสรุปที่ถูกนำไปใช้เกือบทั่วโลกว่า: “ภายใต้ระบอบกษัตริย์ที่มีรัฐธรรมนูญอย่างเช่นอังกฤษนั้น กษัตริย์มีสิทธิสามประการ คือ สิทธิที่จะได้รับการปรึกษา สิทธิในการสนับสนุนให้กำลังใจ สิทธิที่จะเตือน และกษัตริย์ที่มีปัญญาและปฏิภาณไม่จำเป็นต้องมีอย่างอื่นอีก เขาจะพบว่าการไม่มีอย่างอื่นนั้นจะทำให้เขาสามารถใช้สิทธิสามประการนี้ได้อย่างทรงพลานุภาพไม่มีใครเสมอเหมือน”[5]

ประชาธิปกเติมคำว่า “ชั่วคราว” ไว้ในรัฐธรรมนูญ 27 มิถุนายน 2475 เพราะแม้ว่าร่างนั้นจะมีผลสำคัญในการรักษาราชบัลลังก์ (ซึ่งก็เท่ากับรับรองความชอบธรรมของรัฐบาลใหม่พร้อมกันไปด้วย) แต่ก็ยังไม่มีการจัดสรรอำนาจและบารมีของกษัตริย์อย่างของอังกฤษ รัฐธรรมนูญฉบับนี้เริ่มด้วยการลดสถานะของกษัตริย์ โดยประกาศว่า “อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน” ผู้ที่ใช้อำนาจแทนประชาชนประกอบด้วย กษัตริย์ สภาผู้แทนราษฎร คณะกรรมการราษฎร และศาลโดยเท่าเทียมกัน

กษัตริย์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการคัดเลือกรัฐบาล คณะราษฎรเป็นผู้แต่งตั้งสภาผู้แทนราษฎรและคณะกรรมการราษฎรก่อนในครั้งแรก หลังจากนั้นจะมาจากการเลือกตั้ง คณะกรรมการราษฎรเป็นผู้แต่งตั้งและกำกับการทำงาน

---

[5] Walter Bagehot, The English Constitution (1867; reprint, Glasgow: Fontana/Collins, 1963), 111.

ของนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี กษัตริย์ไม่สามารถสั่งการใดๆ ได้หากไม่มีการลงนามสนองจากคณะกรรมการอย่างน้อยหนึ่งคน และไม่มีอำนาจใดๆ ในสภา ในประเทศอังกฤษ สภาล่างที่มาจากการเลือกตั้งถูกคานไว้ด้วยสภาขุนนาง ที่แต่งตั้งโดยกษัตริย์ ซึ่งก็จะทำหน้าที่ปกป้องกษัตริย์

นอกจากนี้ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ประชาธิปกก็ยังจะไม่มีอำนาจยับยั้งใดๆ อีกด้วย เขาสามารถส่งร่างกฎหมายกลับไปยังสภาเพื่อพิจารณาทบทวนได้ แต่สภาก็สามารถลงมติให้ผ่านได้ด้วยเสียงข้างมาก บางทีประเด็นที่สำคัญที่สุดคือ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ไม่ได้ให้กษัตริย์มีสถานะไม่ต้องรับผิด แม้ว่าจะไม่มีใครสามารถฟ้องร้องกษัตริย์ในศาลได้ แต่สภาสามารถไต่สวนและถอดถอนกษัตริย์ได้ และสภาเป็นผู้ให้ความเห็นชอบต่อการสืบราชสมบัติ แม้ว่าจะยังมีกฎมณเฑียรบาล 2467 อยู่ก็ตาม

รัฐบาลใหม่ไม่ได้ตัดบรรดาเจ้าออกไปเสียโดยสิ้นเชิง มีแต่เชื้อพระวงศ์รุ่นใหญ่เท่านั้นที่ถูกกันออกไป มีเพียงรายเดียวที่ถูกเนรเทศ นั่นคือ บริพัตร อดีตผู้บัญชาการกองทัพและผู้มีสิทธิจะขึ้นครองราชย์ได้ ข้าราชการที่จงรักภักดีจำนวนมากยังคงทำงานกับรัฐบาล ในขณะที่ส่วนใหญ่ในคณะกรรมการราษฎรนั้นเป็นผู้ก่อการ แต่สี่ในสิบห้าคนเป็นข้าราชการชาติกำเนิดสูงจากระบอบเดิม สองในสี่นั้นเข้าร่วมกับคณะราษฎร แต่อีกสองคนยังฝักใฝ่อยู่กับราชสำนักอย่างเหนียวแน่น และดำรงตำแหน่งสูงทั้งคู่ พระยามโนปกรณ์นิติธาดาผู้พิพากษาอาวุโสได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาเป็นสมาชิกสภาองคมนตรีของประชาธิปก และภรรยาก็ทำงานรับใช้รำไพพรรณี อีกคนหนึ่งคือ พระยาศรีวิสารวาจา ผู้นิยมเจ้าอย่างเข้มข้น และเป็นหนึ่งในผู้ร่างรัฐธรรมนูญของประชาธิปกในปี 2474 เขารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ

ประชาธิปกในขณะเดียวกันก็สู้กลับ ด้วยรู้ว่ามหาอำนาจต่างชาติกำลังจับจ้องดูความเป็นไปอยู่ วันที่ 30 มิถุนายน 2475 สองวันหลังจากเปิดประชุมสภา เขาบอกกับรัฐมนตรีใหม่ว่า เขามีสุขภาพไม่ดี สายตากำลังแย่ และกำลังคิดที่จะสละราชสมบัติ ด้วยบริพัตรถูกเนรเทศ เขาจึงเสนอชื่อรัชทายาทเป็นลูกชายคนโตของมหิดล คืออานันท์ที่อยู่ในวัย 6 ขวบ สาส์นมีความชัดเจน นั่นคือ ประชาธิปกเห็นว่าป่วยการที่จะยื้อยึดในตำแหน่ง และหากรัฐบาลกดดันเขามากเกินไป เขาก็จะอำลาจากไปพร้อมกับความชอบธรรมของรัฐบาลด้วย อานันท์จะถูกมองว่าเป็นเพียงหุ่นเชิดเท่านั้น[6]

เป็นเวลาหลายเดือนที่รัฐบาลพยายามปลอบประโลมประชาธิปก พวกเขาหมั่นรายงานเขาถึงเรื่องราวและนโยบายที่สำคัญๆ เมื่อรัฐบาลยุบเลิกกองเลขาธิการส่วนพระองค์ หั่นงบราชสำนัก และปลดเกษียณข้าราชบริพารอาวุโสหลายคน รัชกาลที่เจ็ดได้รับการปรึกษาหารือและดูเหมือนจะเห็นด้วย เขาเห็นชอบกับระบบภาษีใหม่ที่กระทบเจ้าที่ดินรายใหญ่มากที่สุด โดยเฉพาะเจ้าและขุนนางศักดินาเก่า ในอีกด้านหนึ่ง รัฐบาลก็ละเลยประเด็นละเอียดอ่อนว่าด้วยพระบารมี ทางวังต้องขุ่นเคืองเมื่อสภานิรโทษกรรมแก่นักโทษ 6,000 ราย เพราะเรื่องนี้เป็นบทบาทของกษัตริย์ในการแสดงพระคุณมาโดยตลอด บรรดาเจ้าชั้นสูงก็ยุแยงอยู่หลังฉาก ด้วยการป้ายสีปรีดีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และแอบเจรจาหาการสนับสนุนจากอังกฤษและอเมริกา รัฐธรรมนูญฉบับถาวรกลายเป็นจุดปะทุในบทสัมภาษณ์ที่ตีพิมพ์ในสื่ออเมริกันเมื่อเดือนกันยายน 2475 เจ้าระดับสูงคนหนึ่งยกเรื่องสละราชสมบัติมาขู่อีก

---

[6] บันทึกของรำไพพรรณีใน Thak Chaloemtiarana, ed., Thai Politics, 1932-1957 (Bangkok: Social Science Association of Thailand, 1978), 25.

ครั้ง ถ้าหากรัฐธรรมนูญไม่เป็นที่พอใจของทางวัง เขาเตือนว่าอาจจะเกิดสงครามตามมาโดยมีมหาอำนาจต่างชาติเข้าร่วมด้วย[7]

ด้วยความที่คณะราษฎรระแวดระวังต่อการแทรกแซงจากต่างชาติ คำขู่ของรัชกาลที่เจ็ดที่จะออกนอกประเทศหรือสละราชย์ก็ดูจะมีผล รัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่เสร็จสิ้นในเดือนธันวาคมก็ยอมตามความต้องการส่วนใหญ่ของทางวัง คำปรารภสรรเสริญกษัตริย์อย่างเต็มที่ แสดงความเป็นเทวราชาและธรรมราชาโดยใช้โวหารตามแบบอยุธยา:

> King Prajadhipok, the great power of the world…a great in the sun's dynasty who is god's beloved; a pure descendant of the kings who are warriors; the great man of the royal family; the king of the world…strict in monarchical morality code with incomparable power of merit…full of merit from the former life, and incarnation of god…clever in war strategy and with quick and errorless decision…the protector, the observer of the Buddhist precepts and respecter of the three gems.[8]

ในหมวดแรก กษัตริย์ถูกยกไว้ในสถานะสูง แต่ก็ไม่ถึงกับเท่าก่อน 2475 เสียทีเดียว "อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวสยาม" ตามด้วย "พระมหากษัตริย์ ผู้เป็นประมุขแห่งรัฐ ทรงใช้อำนาจนั้นตามความในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้" กษัตริย์มีอัตลักษณ์โดยประเพณีหลายประการ คือ "ทรงเป็นพุทธมามกะ และเป็นผู้ทำนุบำรุงศาสนา" เป็นจอมทัพไทย มีความ"ศักดิ์สิทธิ์และผู้ใดจะล่วงละเมิดไม่ได้" ขณะที่เชื้อพระวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปถูกยกไว้เหนือการเมือง การสืบสันตติวงศ์ให้เป็นไปตามกฎมณเฑียรบาลปี 2467 อันเป็นประกันการสืบราชวงศ์จักรี โดยเฉพาะสายของจุฬาลงกรณ์

รัฐธรรมนูญกำหนดอำนาจของกษัตริย์ตามแนวของอังกฤษ กษัตริย์ "ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติผ่านทางและด้วยคำแนะนำและความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร" "ทรงใช้อำนาจบริหารผ่านทางคณะรัฐมนตรี" และ "อำนาจตุลาการผ่านทางศาล" องค์กรต่างๆ เหล่านี้กลายเป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนของกษัตริย์ กษัตริย์มีอำนาจในทางปฏิบัติคือ การแต่งตั้งรัฐมนตรีและข้าราชการระดับสูง เปิดและปิดสมัยประชุมสภา และยุบสภา และให้ความเห็นชอบต่อร่างกฎหมายที่ผ่านสภา อย่างในอังกฤษ อำนาจเหล่านี้ส่วนใหญ่ต้องมีการลงนามสนองจากประธานสภา รัฐบาลเป็นผู้รับผิดชอบหลักต่อการกระทำต่างๆ ของกษัตริย์ นอกจากนี้ กษัตริย์ยังคงอำนาจในการประกาศภาวะฉุกเฉิน ประกาศสงคราม และสรุปการทำสนธิสัญญา

แต่ถึงกระนั้น กษัตริย์ก็ยังไม่มีส่วนร่วมในองค์ประกอบของรัฐบาล คณะกรรมการราษฎรถูกเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นคณะรัฐมนตรี ซึ่งยังคงมีพระยามโนปกรณ์เป็นประธาน ส่วนสภาก็ยังคล้ายของฉบับชั่วคราว ซึ่งเป็นผู้เสนอชื่อนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี และกษัตริย์เป็นผู้ให้ความเห็นชอบการแต่งตั้ง แต่ไม่สามารถเลือกเองได้ทั้งในฝ่าย

---

[7] Scott Barme, Luang Wichit Wathakan and the Creation of a Thai Identity (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1993), 72.

[8] Thak, ed., Thai Politics, 96.

บริหารหรือนิติบัญญัติ[9] นอกจากนี้ อำนาจยับยั้งใดก็ตามของเขาสามารถลบล้างได้ด้วยเพียงการออกเสียงข้างมากในสภา

ฝ่ายนิยมเจ้าไม่พอใจ แต่วันที่ 7 ธันวาคม รัฐธรรมนูญก็ได้รับการเฉลิมฉลองใหญ่โตประหนึ่งว่าเป็นการฟื้นฟูอำนาจกษัตริย์กลับคืนมา นับแต่ขึ้นครองราชย์ เป็นครั้งแรกที่ประชาธิปกสวมมงกุฎและทรงเครื่องเต็มยศ ผู้นำคณะราษฎรถวายดอกไม้ ธูป เทียน เหมือนถวายพระ และพวกเขากราบบังคมทูลด้วยราชาศัพท์ขอพระราชทานอภัยโทษสำหรับถ้อยคำอันไม่สมควรในคำประกาศฉบับแรก อันที่จริง พวกเขายอมรับว่า "บุรพมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีและพระบรมวงศานุวงศ์จำนวนมากได้นำความก้าวหน้ามาสู่สยามในช่วงเวลาของพระองค์"

ประชาธิปกพึงใจและขอบคุณพวกเขาที่ "ขอพระราชทานอภัยโทษจากฉันและราชวงศ์จักรี" เขากล่าวว่า "สิ่งหนึ่งที่ทำให้ฉันซาบซึ้งใจคือในคำขอพระราชทานอภัยโทษของพวกท่าน ได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีจำนวนมากที่ได้สร้างความเจริญก้าวหน้าแก่สยาม นี่เป็นเรื่องจริง.....ที่พวกท่านกระทำดังนี้ก็เป็นเกียรติแก่ตัวท่านเอง เพราะพวกท่านได้แสดงให้เห็นว่าพวกท่านมีธรรมะอยู่ในหัวใจ...การสารภาพความผิดพลาดนั้น ฉันเชื่อว่า จะช่วยให้สาธารณชนเชื่อมั่นในตัวพวกท่าน"[10]

เขาไม่ได้พูดอะไรเกี่ยวกับประชาธิปไตยหรือระบอบรัฐธรรมนูญเลย มีแต่สำทับถึงความผุดผ่องและความสูงส่งของสถาบันกษัตริย์ สามวันหลังจากนั้น 10 ธันวาคม 2475 รัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกของสยามก็ได้รับการประกาศใช้ ในอารัมภกถา คณะผู้ก่อการเทิดพระเกียรติกษัตริย์ว่า "พระองค์ท่านทรงโปรดให้ประกาศว่าข้าราชการพลเรือน ทหาร แลราษฎรได้กราบทูลขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ เพื่อว่าราชอาณาจักรสยามจะได้มีรัฐบาลเป็นเหมือนดั่งประเทศศิวิไลอื่นๆ....ตามพระราชประสงค์ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามจึงได้รับการพระราชทานแก่พสกนิกรของพระองค์ท่าน"

เมื่อหลายทศวรรษให้หลังในรัชกาลของภูมิพล ถ้อยความนี้ถูกถือเป็นข้อพิสูจน์ว่าระบอบประชาธิปไตยไม่ได้/มาจากการปฏิวัติ หากได้รับการพระราชทานมาจากรัชกาลที่เจ็ด ความสำเร็จของคณะราษฎรจะถูกลบหายไป

แม้ว่า 20 คนในสภาผู้แทนราษฎรจะมีคนจากระบอบเก่าถึงเก้าคนก็ตาม ฝ่ายนิยมเจ้าก็ยังตีโต้กลับอยู่เนืองๆ ขณะที่เชื้อพระวงศ์กำลังซุ่มวางแผนยึดอำนาจคืน ประชาธิปกก็จี้นายกฯมโนปกรณ์ให้จัดการแยกสลายคณะราษฎรในทางการเมือง เดือนมกราคม 2476 ขณะรัฐบาลกำลังขยับจะสร้างระบบพรรคการเมืองให้เป็นรูปเป็นร่าง รัชกาลที่เจ็ดก็แนะนำให้มโนปกรณ์ปฏิเสธคำขอตั้งพรรคการเมืองใหม่ทั้งหมดและยุบคณะราษฎรเสีย[11]

ทว่ายังเป็นไปไม่ได้ แต่หนึ่งเดือนให้หลัง รัชกาลที่เจ็ดก็พบรอยแยกที่จะตอกลิ่มเข้าไประหว่างฝักฝ่ายในคณะราษฎร ในขณะเศรษฐกิจถดถอยอย่างต่อเนื่อง ปรีดีได้ร่างเค้าโครงเศรษฐกิจขึ้นมาที่เสนอให้รัฐบาลเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต ที่ดินและเงินทุนส่วนใหญ่ของประเทศ รัชกาลที่เจ็ด ด้วยความร่วมมือจากมโนปกรณ์และ

---

[9] เพื่อเอาใจวัง ผู้ร่างระบุในรัฐธรรมนูญว่าอีก 20 ปี กษัตริย์จะสามารถเลือกสมาชิกสภาได้ครึ่งหนึ่ง

[10] Thak, ed., *Thai Politics*, 11-13; Thawatt Mokarapong, *History of the Thai Revolution* (Bangkok: Thawatt Mokarapong, 1972), 110.

[11] Barme, Luang Wichit, 73.

ศรีวิสาร ประณามโดยเปิดเผยว่าปรีดีเป็นคอมมิวนิสต์ เขาเขียนคำวิพากษ์วิจารณ์ยืดยาว พร้อมถามอย่างแดกดันว่า ปรีดีลอกมาจากสตาลินหรือสตาลินลอกมาจากปรีดีกันแน่[12] มโนปกรณ์ตีพิมพ์บทวิจารณ์นั้นเป็นเอกสารเผยแพร่ ซึ่งสื่อนำไปตีข่าวอย่างครึกโครม

ประชาธิปกขู่จะสละราชย์อีกครั้ง ด้วยเดิมพันที่สูงขึ้น โดยอ้างแผนเศรษฐกิจของปรีดีเป็นเหตุ จากนั้นเขาก็จี้ให้มโนปกรณ์จัดการปลดบรรดาผู้ก่อการออกจากรัฐบาลโดยอาศัยพระราชกฤษฎีกา[13] มโนปกรณ์ก็กระทำตามรับสั่งด้วยการสั่งห้ามไม่ให้ข้าราชการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หลายคนในคณะราษฎร และคนของปรีดีเกือบทั้งหมดล้วนเป็นข้าราชการ

หลังจากเดินหมากอย่างเปิดเผย รัชกาลที่เจ็ดตอนนี้ก็อยู่ในภาวะสุ่มเสี่ยง ความล้มเหลวอาจหมายถึงการสูญเสียอำนาจบารมีที่ยังเหลืออยู่ทั้งหมด ในท่ามกลางความตึงเครียดทางการเมืองอย่างที่สุดนี้ ครอบครัวมหิดลถูกส่งไปโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อความปลอดภัย ทางวังเชื่อว่าหากประชาธิปกสละราชย์ขึ้นมาจริงๆ หรือถูกบังคับให้สละ คณะราษฎรก็จะประสบความลำบากในการหาความชอบธรรมจากนานาประเทศ เนื่องจากรัชทายาทอยู่ต่างประเทศ

คณะราษฎรตอบโต้ด้วยการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี เมื่อเห็นว่ามโนปกรณ์อาจจะแพ้โหวต รัชกาลที่เจ็ดจึงปิดสมัยประชุมสภาในวันที่ 1 เมษายน 2476 และมโนปกรณ์ก็บริหารงานต่อไปโดยอาศัยพระราชกฤษฎีกา[14] ฝ่ายนิยมเจ้าได้รับเลื่อนตำแหน่งทางราชการ โดยประชาธิปกลงนามในทุกขั้นตอน กฎหมายต่อต้านคอมมิวนิสต์อันดุดันได้รับการประกาศใช้ และเป็นการคุกคามจนบีบให้ปรีดีต้องลี้ภัยออกนอกประเทศ

วันที่ 20 มิถุนายน คณะราษฎรก็เอาคืนด้วยการทำรัฐประหารขับมโนปกรณ์ออกไป นำโดยพิบูลสงครามแกนนำคณะราษฎรในกองทัพ รัชกาลที่เจ็ดพำนักอยู่หัวหิน ได้รับหนังสือขอให้เปิดสมัยประชุมและแต่งตั้งสภาผู้แทนราษฎรชุดใหม่ หนังสือฉบับนี้หลีกเลี่ยงการท้าทายต่อตัวกษัตริย์ ด้วยการยืนยันสถานะของวังตามที่ระบุในรัฐธรรมนูญไว้ด้วยความนอบน้อม ไม่มีการระคายเคืองเบื้องพระยุคลบาท เนื่องจากความผิดทั้งปวงถูกโยนให้มโนปกรณ์เป็นผู้รับไปแต่เพียงผู้เดียว ประชาธิปกยินยอมต่อคำขอร้อง สองวันถัดมา สภาก็เลือกพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้นำการปฏิวัติ 2475 ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี พหลเชิญปรีดีกลับประเทศและเข้าร่วมสภาผู้แทนราษฎร โดยมีเงื่อนไขว่าปรีดีจะต้องละวางทัศนคติที่สุดโต่งทิ้งไปเสีย

การต่อสู้ยังดำเนินต่อไปอีกหลายเดือน ข่าวลือการรัฐประหารแพร่สะพัดครั้งแล้วครั้งเล่า กลุ่มผู้ใช้แรงงานเคลื่อนไหวโดยเป็นร่างทรงของทั้งสองฝ่าย พระมหานิกายก็ขับเคี่ยวกับพระธรรมยุติที่เป็นพระฝ่ายเจ้าและควบคุมวงการสงฆ์อยู่ ในขณะเดียวกัน กษัตริย์ก็พยายามเสาะแสวงหาการสนับสนุนจากต่างชาติ เขาวิงวอนเจมส์ แบ็กซ์

---

12 Thak, ed., *Thai Politics*, 193.

13 Thawatt, *History*, 188.

14 นักประวัติศาสตร์บางคนแย้งว่าการปิดสมัยประชุมเป็นการตัดสินใจของมโนปกรณ์สอดคล้องกับความต้องการของฝ่ายค้านในคณะราษฎร โดยประชาธิปกไม่เห็นด้วย แต่การปิดสมัยประชุมเป็นอำนาจเฉพาะของกษัตริย์ และเขาก็ลงนามโดยทันที ไม่ปรากฏการคัดค้าน ดู Judith Stowe, Siam Becomes Thailand (Honolulu: University of Hawaii Press, 1991).

เตอร์ ที่ปรึกษาการเงินชาวอังกฤษของสยามให้เกลี้ยกล่อมที่ปรึกษาชาวต่างชาติคนอื่นๆ พากันลาออก เพื่อกดดันรัฐบาล[15] รัชกาลที่เจ็ดย้ำกับแบ็กซ์เตอร์ว่าอาวุธที่ทรงอานุภาพมากที่สุดของเขาคือ "การขู่จะสละราชย์ ซึ่งใช้ได้ผลมาแล้วหลายครั้ง....พวกผู้ก่อการมีแต่จะต้องยึด(กษัตริย์)เพื่อจะสยบความเคลื่อนไหวของฝ่ายนิยมเจ้า....หากกษัตริย์หลุดมือไปและเป็นอิสระที่จะนำการต่อสู้ พวกเขาจะต้องระมัดระวังกว่านี้" สมาชิกสภาตอบโต้ด้วยการยื่นญัติถอดถอนกษัตริย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน และผู้นำแรงงานคนหนึ่งยื่นฟ้องประชาธิปกข้อหาหมิ่นประมาทปรีดี (ดู http://somsakwork.blogspot.com/2006/10/blog-post.html และ http://somsakwork.blogspot.com/2006/10/blog-post_26.html) แม้ว่าการเคลื่อนไหวเหล่านี้จะถูกสกัดโดยรัฐบาล แต่ก็ยังความเสื่อมเกียรติต่อสถานะอันล่วงละเมิดมิได้ของกษัตริย์อย่างเปิดเผยต่อสาธารณะ

การกลับมาของปรีดีทำให้สถานการณ์งวดเข้าสู่วิกฤต วันที่ 12 ตุลาคม บวรเดช ผู้บัญชาการทหารเชื้อเจ้าสมัยก่อน 2475 นำนายทหารฝ่ายนิยมเจ้าทำการรัฐประหารในนามของทางวัง พิบูลสงครามบัญชาการสู้ศึก และก็เกิดสงครามกลางเมือง เครื่องบินทิ้งระเบิดถล่มกรุงเทพฯ และมีการสู้รบบนท้องถนนในหลายเมือง ทั้งสองฝ่ายต่างช่วงชิงการรับรองจากกษัตริย์ นั่นคือ ฝ่ายใดได้ตัวกษัตริย์ไปมีโอกาสชนะมากกว่า ประชาธิปกอยู่ที่หัวหินโดยไร้การแผ้วพาน และยังคงวางท่าทีประหนึ่งว่าเป็นกลาง ครั้นเห็นบวรเดชทำท่าเพลี่ยงพล้ำ เขาพร้อมข้าราชบริพารก็ถอยไปยังพรมแดนมลายูที่อังกฤษควบคุมอยู่

หลังจากสู้รบกันอย่างดุเดือดเป็นเวลาสองสัปดาห์ พิบูลประกาศชัยชนะ ผู้นำกบฏถูกฆ่าไปจำนวนมาก และบวรเดชก็หนีออกนอกประเทศ การกบฏครั้งนี้ทำให้คณะราษฎรหมดความตั้งใจที่จะร่วมงานกับวัง สองสามสัปดาห์ให้หลังการกบฏ ประชาธิปกประกาศแผนการเดินทางไปต่างประเทศ โดยอ้างว่าเพื่อไปรักษานัยน์ตา วันที่ 12 มกราคม 2477 เขาเดินทางไปอังกฤษพร้อมข้าราชบริพารจำนวนมาก โดยมอบหมายให้นริศ ลูกชายอายุ 70 ปีของรัชกาลที่ 4 เป็นผู้สำเร็จราชการ

จากลอนดอน ประชาธิปกยื่นคำขาด เพื่อแลกกับการกลับประเทศ เขาต้องการอำนาจตามรัฐธรรมนูญเพิ่มมากขึ้น เช่น สิทธิในการเลือกสมาชิกครึ่งหนึ่งของสภา การควบคุมงบประมาณของกษัตริย์ และอำนาจการยับยั้งที่จะไม่เป็นผลก็ต่อเมื่อสภายืนยันด้วยเสียง 75% เท่านั้น ส่วนการที่รัฐบาลมีแผนจะสำเร็จโทษผู้มีส่วนร่วมในกบฏบวรเดช รัชกาลที่เจ็ดก็ยังยืนยันสิทธิตามประเพณีของตนในการตัดสินคดีประหารชีวิต และในกรณีนี้ เขาต้องการให้ปล่อยนักโทษ ประชาธิปกบอกว่า หากไม่ตกลงตามนี้ เขาจะสละราชย์และขายทรัพย์ส่วนตัวที่มีอยู่จำนวนมากไป ซึ่งรวมถึงวัง วิหาร และพระแก้วมรกต ตามรายงานข่าว[16]

รัฐบาลที่กรุงเทพฯไม่เกรงกลัวการสูญเสียการรับรองจากกษัตริย์อีกต่อไปแล้ว จึงปฏิเสธไปเกือบทุกข้อ ดังนั้น ในต้นเดือนมีนาคม 2478 รัชกาลที่เจ็ดสละราชย์ *"ไม่มีอะไรเหลือนอกจากความเป็นศัตรู"* เขาเขียนไว้ เขาพำนักอยู่ในยุโรปตลอดชีวิตที่เหลือของเขา

---

15 Barme, Luang Wichit, 82.

16 New York Times, 22 มกราคม 2478. รายงานว่าทรัพย์สินของรัชกาลที่เจ็ดสร้างรายได้มากกว่า 500,000 ปอนด์สเตอร์ลิงต่อปี

ขณะสละราชย์ ประชาธิปกทิ้งวรรคทองที่ยืนยันความสูงส่งกว่าไว้เป็นครั้งสุดท้าย มันช่วยอะไรเขาไม่ได้ แต่วาทกรรมนั้นภายหลังกลายเป็นประโยคหากินในรัชสมัยของภูมิพล หลานชายของเขา

"ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจ และยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร"

น่าสนใจ จดหมายของประชาธิปกบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงการยึดโยงพระราชธรรม โดยแทนที่จะอ้างทศพิธราชธรรม เขากลับอ้างคุณธรรมความเป็นผู้นำด้วยแนวคิดสมัยใหม่ว่าด้วยประชาธิปไตยและเสรีภาพ ส่วนตัวประชาธิปกเองอาจจะอ้างหลักการทั้งสองได้โดยชอบ แต่เมื่อพิจารณาการต่อสู้ขัดขืนของทางวังแล้ว คำแก้ต่างของเขาไม่มีน้ำหนัก รัฐบาลตอบโต้กลับด้วยการตีพิมพ์เนื้อความในจดหมายโต้ตอบกับทางวังที่สวนทางกับคำแถลงในการสละราชย์ ยิ่งยังความเสื่อมพระเกียรติแก่สถาบันกษัตริย์หนักข้อขึ้นไปอีก

////////////////////////////////

ณ เทือกเขาปกคลุมด้วยหิมะของสวิตเซอร์แลนด์ การสืบบัลลังก์จักรีมาสู่อานันท์นั้นไม่เป็นที่น่าประหลาดใจแต่อย่างใด[17] สังวาลย์ได้ตกลงแต่เมื่อหลายเดือนก่อนหน้านั้นแล้วว่า ลูกชายของเธอจะรับตำแหน่ง ถึงกระนั้นเมื่อถึงเวลาจริงๆ ประชาธิปกปฏิเสธที่จะเสนอชื่อรัชทายาทอย่างเป็นทางการ เขาเขียนถึงนายกฯ พหลว่า เขาจะปล่อยให้รัฐบาลเป็นผู้ "เลือกตั้ง" กษัตริย์ ซึ่งเป็นความพยายามปกป้องสายเลือดจักรีที่ดูแปลกประหลาด

คณะรัฐมนตรีไม่รู้ว่าจะจัดการอย่างไร เนื่องจากมีน้อยคนนักนอกวังที่จะรู้วิธีปฏิบัติหรือได้เห็นกฎมณเฑียรบาล มีแต่เพียง เย็น อิสระเสนา ราชเลขานุการที่ยังอยู่ในกรุงเทพฯ เท่านั้นที่เข้าใจลำดับชั้นยศต่างๆ และนอกจากเขาแล้ว น่าขำที่มีแต่ปรีดีเท่านั้นที่เข้าใจกฎหมายเกี่ยวกับวัง[18] เรื่องนี้เป็นปมปัญหาเนื่องจากยังมีเจ้าชายน้อยอีกคนหนึ่งที่อยู่กับราชสำนักที่ย้ายไปพำนักที่อังกฤษ นั่นคือ วรานนท์ธวัช ที่มีอายุ 12 ขวบ วรานนท์ธวัชเป็นลูกชายของจุฑาธุชที่เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งเป็นลูกชายของจุฬาลงกรณ์อยู่ในลำดับที่สูงกว่ามหิดล แม่ของเด็กชายทั้งสองเป็นสามัญชนทั้งคู่ แต่แม่ของวรานนท์เป็นเพียงนางรับใช้ที่ไม่ได้แต่งงานกับจุฑาธุชอย่างเป็นทางการ การแต่งงานระหว่างสังวาลย์และมหิดลได้รับการเห็นชอบจากทางวัง หลังจากประชุมกันอยู่ห้าวัน ในที่สุด วันที่ 7 มีนาคม คณะรัฐมนตรีก็สรุปเป็นอานันท์ หลังจากต่อสู้กับประชาธิปกมาเกือบสามปี คณะผู้ก่อการก็ยินดีปรีดาที่จะได้เด็กมานั่งบัลลังก์[19] (ดู http://somsakwork.blogspot.com/2006/06/byproduct-royalists.html)

---

17 เนื้อหาส่วนนี้ส่วนใหญ่นำมาจากกัลยาณิวัฒนา, *เจ้านาย*, และ *แม่*

18 ดูความเห็นของปรีดีในผาสุกและเบเคอร์, บก., *Pridi*, 212-14.

19 การขึ้นครองราชย์ของอานันท์ถูกทำให้มีผลย้อนหลังไปถึงวันที่ 3 มีนาคม 2478 เพื่อให้พอดีกับการสละราชย์ของประชาธิปก

แต่ทว่า แม่ของอานันท์ก็มีพิษสงรับมือได้ยากไม่แพ้กัน สังวาลย์มุ่งมั่นในการควบคุมดูแลลูกๆ ของเธอ โดยกันพวกเขาอยู่ในสวิตเซอร์แลนด์นานตราบเท่าที่เธอเห็นสมควร ความรั้นของเธอยังความปวดเศียรแก่ทั้งรัฐบาลและราชสำนัก ด้วยการที่เธอมีเชื้อสายจีนสามัญชน การควบคุมรัชทายาทแห่งราชวงศ์จักรีไว้ทั้งสองคนจึงทำให้ข้าราชบริพารหลายคนไม่สบายใจ วิธีการเลี้ยงลูกแบบอเมริกันสมัยใหม่ของเธอก็แตกต่างจากสิ่งที่เด็กชายทั้งสองจะได้รับที่กรุงเทพฯ อย่างใหญ่หลวง บางส่วนในราชสำนักต้องการกันเธอออกไปเหมือนกับบรรดาเจ้าจอมผู้เป็นแม่ของลูกกษัตริย์ในรัชสมัยก่อนๆ มีแต่การเลี้ยงดูเด็กทั้งสองโดยชาวเลือดน้ำเงินในวังเท่านั้นที่จะประกันว่าอานันท์และภูมิพลจะเติบโตมาโดยยึดมั่นกับสถาบันจักรี

แต่ที่สำคัญ สังวาลย์ได้รับการหนุนหลังจากคนที่อาวุโสสุดในหมู่เจ้า คือ สว่างวัฒนา ราชินีหม้ายขี้หงุดหงิดผู้เป็นแม่สามีของเธอเอง สำหรับสว่างที่ได้ถูกลดชั้นทางการเมืองของการสืบสันตติวงศ์จากมเหสีเอกเป็นมเหสีที่สองของจุฬาลงกรณ์นั้น เด็กชายทั้งสองและกัลยาณิวัฒนาคือเลือดเนื้อเชื้อไขของเธอที่จะสืบราชวงศ์ เธอไว้วางใจให้ลูกสะใภ้เป็นผู้ดูแลหลานของเธอ

ครอบครัวมหิดลอยู่อย่างสบายในโลซานน์ เมื่อเดินทางมาถึงในปี 2476 เด็กทั้งสามเข้าโรงเรียนกินนอน Champ Soleil โดยแม่ของพวกเขาพักอยู่กับครอบครัวชาวสวิสเพื่อหัดภาษาฝรั่งเศส หลายเดือนหลังจากนั้น พวกเขาเข้าอยู่ในอพาร์ทเมนต์ใกล้ใจกลางเมือง โดยมีหญิงรับใช้คนไทยหนึ่งคนและผู้หญิงสวิสอีกหนึ่งคนพักอยู่ด้วยเพื่อคอยรับใช้ และยังมีผู้หญิงจากวังอีกหลายคนอาศัยอยู่ใกล้ๆ

รูปถ่ายจากช่วงเวลานั้นแสดงให้เห็นเด็กชายตัวเล็กๆ ร่าเริงและกระตือรือร้นสองคน มักจะอยู่ด้วยกัน ดูไม่คื้อซนสาหัสทั้งไม่หงิมด้วยระเบียบวินัย แต่อานันท์มีปัญหาสุขภาพ ในจดหมายถึงสว่าง สังวาลย์บ่นว่าเขามักจะเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ อยู่เสมอ[20] แต่ภูมิพลแทบไม่เคยป่วยเลย สังวาลย์ต้องคอยเคี่ยวเข็ญอานันท์ที่ไม่ใคร่เอาใจใส่การเรียน "อานันท์ไม่ใส่ใจการเรียนเลย อยากจะเล่นตลอดเวลา" เธอเขียนในเดือนกันยายน 2476 ขณะที่ภูมิพลคนขยัน "เข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษา" และท่องจำศัพท์เก่ง สุขภาพของอานันท์ดีขึ้นในปี 2477 และครอบครัวมหิดลเดินทางท่องเที่ยวไปยังชนบทรอบเมืองโลซานน์ ในเดือนเมษายน พวกเขาพบกับประชาธิปกและรำไพพรรณีที่ปารีส ในช่วงฤดูร้อนนั้น พวกเขาหลบร้อนไปอยู่ที่รีสอร์ตบนเขา

การเมืองของสยามกร้ำกรายมาถึงครอบครัวมหิดลในหน้าหนาวปีนั้น เดือนกันยายน บรรดานักข่าวยุโรปพากันมาตามข่าวที่ว่าอานันท์จะขึ้นครองราชย์ในอีกไม่นาน สังวาลย์ประกาศหนักแน่นที่จะปกป้องอานันท์จากราชสำนักและสาธารณะ ถ้าเขากลายเป็นกษัตริย์ขึ้นมาจริงๆ ระหว่างรอคอยการมาถึงของรัฐมนตรีในเดือนกุมภาพันธ์ 2478 เพื่อพูดคุยเรื่องการสละราชย์ที่อาจจะเกิดขึ้น เธอเขียนถึงสว่างว่า "ฉันจะบอกเขา ฉันไม่ใช่ผู้ตัดสินใจว่าจะยอมรับหรือไม่ ขึ้นอยู่กับ [ประชาธิปก] แต่ฉันมีสิทธิที่จะบอกว่าอานันท์ยังมีสุขภาพไม่แข็งแรงและไม่เหมาะกับสภาพอากาศร้อน ดังนั้นจึงยังควรอยู่ที่นี่ต่อไป"

---

20 กัลยาณิวัฒนา, *เจ้านาย*

ในการเข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการครั้งแรกของข้าราชบริพารหลังจากอานันท์ขึ้นครองราชย์ สังวาลย์ถูกกันออกจากห้อง ซึ่งยังความเดือดดาลใจแก่เธอมาก แต่ด้วยการสนับสนุนจากสว่าง การเรียกร้องของเธอที่จะอยู่โลซานน์ต่อไปได้รับการสนอง และเธอยังปฏิเสธที่จะให้อานันท์และภูมิพลรับการศึกษาตามประเพณีสยามที่บ้าน และส่งพวกเขาเข้า Ecole Nouvelle de la Suisse Romande ซึ่งมีชื่อเสียงในแง่มุ่งเน้นความเป็นยุโรปที่ก้าวหน้า ที่นั่นพวกเขาเรียนภาษาฝรั่งเศส อังกฤษและละติน จากนั้นก็เยอรมัน โดยแทบไม่มีเวลาสำหรับภาษาไทยที่บ้าน

ประเด็นยุ่งยากอีกอย่างหนึ่งคือศาสนา ในฐานะกษัตริย์ อานันท์เป็นผู้พิทักษ์ศาสนาพุทธ และเป็นว่าที่พระโพธิสัตว์ที่ทรงธรรมสูงส่ง เขาจำต้องได้รับการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาพุทธ ถึงกระนั้น ชีวิตของครอบครัวมหิดลก็ล้วนแวดล้อมโดยความเป็นคริสต์ และมีเสียงกระซิบกระซาบว่า สังวาลย์เองกลายเป็นคริสเตียนไปแล้ว

เรื่องนี้มีมูลความจริงอยู่บ้าง สังวาลย์เหมือนกับชาวสยามจำนวนมากที่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนคริสต์ จึงไม่เห็นความแตกต่างอย่างใหญ่หลวงระหว่างคริสต์และพุทธ ที่บ้าน เธอมีหิ้งพระบูชาของครอบครัว และเธอสอนลูกๆ ให้ไหว้พระบนหิ้ง จุดธูปและสวดมนต์พื้นฐาน ในวันเกิดของลูกๆ และโอกาสอื่น เธอให้ลูกของเธอทำบุญด้วยการให้ทานแก่คนยากจน แต่ไม่มีวัดพุทธหรือพระสงฆ์ในโลซานน์ สังวาลย์เข้าร่วมพิธีคริสต์อยู่บ่อยครั้ง

ความกดดันต่อเธอในประเด็นเหล่านี้เพิ่มความเข้มข้นขึ้น ตามความในจดหมายที่เธอเขียน เดือนพฤษภาคม 2478 เธอเขียนถึงสว่างว่า ถ้าคนวิจารณ์เธอเรื่องความเป็นสามัญชน ก็เท่ากับเป็นการวิจารณ์ลูกๆ ของเธอ ซึ่งเป็นกษัตริย์เลือดครึ่งหนึ่งของรัชกาลที่แปดมาจากเธอ "ถ้าพวกเขาบอกว่า ฉันไม่เหมาะจะเป็นแม่ของกษัตริย์....ก็ให้ไปหากษัตริย์องค์ใหม่ที่มีแม่เป็นเจ้า" สรุปแล้ว ไม่ถึงสองเดือนหลังจากอานันท์เป็นกษัตริย์ เธอก็ยกการสละราชย์เป็นคำขู่ ไม่ใช่ขู่รัฐบาล หากแต่เป็นพวกราชนิกุล

เธอตกลงคร่าวๆ ที่จะกลับสยามในปลายปีสำหรับพิธีราชาภิเษก หากปราศจากการประกอบพิธีพราหมณ์-ฮินดูแล้วไซร้ กษัตริย์องค์ใหม่ก็จะยังไม่ขลัง และราชบัลลังก์ก็จะยังคงอยู่ในคราวเคราะห์ แผ่นดินยังไม่สงบสุข ประชาชนชาวสยามจำเป็นต้องได้แลเห็นกษัตริย์ของพวกเขา

เดือนสิงหาคม หมอชาวสวิสของอานันท์บอกว่าเขายังอ่อนแอเกินไปสำหรับการเดินทาง และอีกครั้งที่สังวาลย์ถูกคนในกรุงเทพฯ กล่าวหาว่าควบคุมอานันท์เพื่อแสวงหาอำนาจ เธอบอกสว่างว่า ครอบครัวของเธอสามารถอยู่อย่างเป็นสุขได้โดยปราศจากสิ่งเหล่านี้ "พวกเขาแก้ไขข้อเท็จจริงที่ว่าฉันเป็นแม่ของเขาไม่ได้" เธอยังคงใช้การสละราชย์ของอานันท์เป็นคำขู่คณะผู้สำเร็จราชการจวบจนถึงปี 2479 เธอประกาศว่าลูกชายของเธอจะไม่เป็นหุ่นเชิดให้ใคร[21]

เมื่อเห็นท่าไม่ใคร่จะดี สว่างบอกให้ทั้งรัฐบาลและวังถอยออกมา แล้วส่งลูกสาวของเธอ วลัยอลงกรณ์และรังสิต ลูกชายของจุฬาลงกรณ์ที่เธอเลี้ยงดูมาเหมือนลูกไปดูแลครอบครัวมหิดล ทั้งสองกลายเป็นที่ปรึกษาใกล้ชิดของครอบครัว

---

21 กัลยาณิวัฒนา, *เจ้านาย*, 242.

ระหว่างนั้น รัฐบาลก็จัดสรรค่าใช้จ่ายให้ครอบครัวมหิดลอย่างสมฐานะปีละ 100,000 บาท เดือนสิงหาคม 2478 ครอบครัวมหิดลจึงย้ายไปอยู่ที่ Pully นอกเมืองโลซานน์ ในคฤหาสน์สามชั้น 13 ห้องนอนและสวนกว้างขวาง โดยตั้งชื่อใหม่ว่า วิลลา วัฒนา ตามชื่อของสว่าง และกลายเป็นบ้านของครอบครัวมหิดลเป็นเวลา 16 ปี พวกเขาจ้างข้ารับใช้เพิ่มเติมจำนวนมากและซื้อรถลิมูซีนหรูเพื่อให้สมแก่ฐานะ

ครั้นสังวาลย์ได้รับการยอมรับนับถือ ชีวิตครอบครัวเธอก็ลงตัว การเข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการต่อกษัตริย์องค์น้อยที่หลุกหลิกกระทำได้เฉพาะวันเสาร์เท่านั้น นอกนั้น แทบไม่มีระเบียบพิธีการอะไร คนรับใช้ไม่จำเป็นต้องหมอบกราบต่อเด็กๆ ที่วิ่งเล่นไปมาเหมือนเพื่อนๆ ร่วมชั้นเรียนคนอื่นๆ พวกเขาไปเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ ปิคนิคสุดสัปดาห์ ไปพักผ่อนและเล่นกีฬาบนเขาทั้งในหน้าร้อนและหน้าหนาว เด็กๆ ซึมซับความเป็นยุโรป พูดภาษาฝรั่งเศสในหมู่พวกเขากันเอง และพูดไทยกับแม่และข้ารับใช้

//////////////////////////////////////

ระหว่างนั้น ประชาธิปกที่ปักหลักอยู่นอกเมืองลอนดอน ก็ครุ่นคิดวางแผนกับฝ่ายนิยมเจ้าตัวกลั่นเพื่อจะหวนคืนโดยอ้างว่าเป็นการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย[22] ที่กรุงเทพฯ รัฐบาลมีเสถียรภาพในทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยประกอบด้วยทั้งฝ่ายซ้ายอย่างปรีดีและคนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิ์หลายคนที่หันมารับระบอบรัฐธรรมนูญ คณะรัฐมนตรีและหน่วยงานราชการนำโดยผู้มีความสามารถจากคณะราษฎรและทำงานร่วมกับเจ้าและขุนนางหัวก้าวหน้าจากระบอบเดิม ซึ่งรวมถึงข้าราชสำนักแต่รัชกาลที่หกและเจ็ดอย่างเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์และพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร โดยคนหลังนี้ดูแลการต่างประเทศ

ฝ่ายนิยมเจ้าถูกกันออกไปอยู่ชายขอบมากขึ้นทุกที กระทั่งก่อนการสละราชย์ รัฐบาลได้เริ่มตัดตอนแหล่งที่มาแห่งอำนาจและบุญบารมีตามประเพณีของวัง พิธีกรรมบางอย่างของวังถูกเพิกเฉย อันอื่นๆ ก็กลายสภาพเป็นพิธีกรรมของรัฐ รัฐบาลเป็นผู้ควบคุมดูแลสังฆมณฑลและสร้างวัดเพิ่ม โดยบุญญาธิการที่ได้มาไม่ได้เป็นของวังอีกต่อไป[23] ประชาชนทำบุญสักการะรูปเคารพอันเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์ พระพุทธเจ้า และตอนนี้รัฐธรรมนูญด้วย ซึ่งบางครั้งก็ประดิษฐานอยู่สูงกว่ารูปเคารพอื่นๆ 10 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกเมื่อปี 2475 กลายเป็นวันชาติ และได้รับการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่กว่าวันเกิดของกษัตริย์ คาถาชาติ-ศาสน์-กษัตริย์ของวชิราวุธมีรัฐธรรมนูญเติมเข้าไปอีกอันหนึ่ง

หลังการสละราชย์ รัฐบาลแต่งตั้งคนไม่มีพิษสงทางการเมืองสามคนเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเพื่อดูแลสถาบันกษัตริย์ ประกอบด้วย อนุวัตรจาตุรนต์ผู้ชรา หรือเรียกกันว่าเจ้าออสการ์ (พระองค์เจ้าอ๊อศคาร์นุทิศ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์) ผู้เป็นหลานปู่ของรัชกาลที่ 4 อาทิตย์ (พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา)อายุ 31 ปี หลานปู่ของจุฬาลงกรณ์ และเจ้าพระยายมราช ขุนนางที่เคยเป็นเสนาบดีทรงอำนาจในรัชกาลที่หก แต่ตกกระป๋องในรัชกาลที่เจ็ด ทั้งยมราชและอาทิตย์ได้รับตำแหน่งเพราะคณะราษฎร

---

22 ดูตัวอย่าง *New York Times*, 4 มีนาคม 1935.

23 กลางปี 2477 เกิดการงัดข้อกันขึ้นกลางสภาว่าใครจะได้เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างวัดใหม่ 122 แห่ง ดู Gray, The Soteriological State, 357.

รัฐบาลจัดการย้ายโอนกิจราชสำนักแต่เดิมมาไว้ในระบบราชการ โดยอาศัยคณะผู้สำเร็จฯ เหล่านี้ กรมพระคลังข้างที่ถูกโอนไปสังกัดกระทรวงการคลัง โดยแบ่งทรัพย์สินเป็นของส่วนพระมหากษัตริย์ ของรัฐ และของส่วนพระองค์ บรรดาเชื้อพระวงศ์ที่ฝากทรัพย์สินไว้กับกรมพระคลังข้างที่กับธนาคารไทยพาณิชย์ของวังก็กลัวถูกรัฐยึดเอาไป จึงรีบพากันมาถอนคืนไป

ถ้อยแถลงของประชาธิปกขณะสละราชย์นั้นได้อ้างกรรมสิทธิเหนือทรัพย์สินใดๆ ที่เขาถือครองอยู่ก่อนเป็นกษัตริย์ในปี 2468 รัฐบาลปฏิเสธคำอ้างนั้นและกล่าวหาว่าเขายักยอกทรัพย์สินของรัฐไปไว้ยังยุโรป ประชาธิปกนำทรัพย์สินไปจำนวนมาก ทั้งเงินสดและอัญมณีที่สะสมกันมาหลายรัชกาล อย่างเช่น ชุดอัญมณีอันโด่งดังที่ประกอบด้วยเพชรและมรกตเม็ดเขื่อง ที่เคยเป็นของจักรพรรดินียูจีนี แห่งนโปเลียนที่สาม ซึ่งจุฬาลงกรณ์ซื้อมาตั้งแต่ปี 2440 เมื่อประชาธิปกปฏิเสธข้อเรียกร้องที่จะให้คืนทรัพย์สินทั้งหมด รัฐบาลจึงยึดทรัพย์สินส่วนใหญ่ของครอบครัวเขาที่ยังเหลืออยู่ในกรุงเทพฯ

งานนี้ก่อผลสลด เดือนสิงหาคม 2478 ประธานคณะผู้สำเร็จราชการฯ อนุวัตรฆ่าตัวตาย ด้วยทนไม่ไหวต่อแรงกดดันจากทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายนิยมเจ้า ตำแหน่งนี้จึงตกไปอยู่กับอาทิตย์ที่ว่าง่าย ซึ่งทำให้อำนาจต่อรองของฝ่ายนิยมเจ้ายิ่งทรุดหนักลงไปอีก

//

พิบูลสงคราม ผู้บัญชาการทหารบกที่พุ่งแรงจากผลงานปราบกบฏบวรเดช กลายเป็นกำลังหนุนสำคัญของพหล เขาจบจาก Fontainebleau Academy ของฝรั่งเศสในทศวรรษที่ 2463 มีความทะเยอทะยานสูง เขาชื่นชมในลัทธิชาตินิยมทหารที่ลงหลักปักฐานในเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น และปรารถนาอยากจะได้การเคารพบูชาอย่างที่ผู้นำฟาสซิสต์เหล่านั้นได้รับ ตอนนี้ฝ่ายนิยมเจ้ามองพิบูลเป็นภัยคุกคามร้ายแรงกว่าปรีดี กระทั่งก่อนประชาธิปกสละราชย์ ในเดือนกุมภาพันธ์ 2478 พิบูลถูกลอบสังหารในสนามฟุตบอล แต่ได้รับบาดเจ็บเพียงเล็กน้อย หกเดือนต่อมา ทั้งพิบูลและปรีดีถูกโจมตี แต่ไม่สำเร็จ เห็นได้ชัดว่ามีฝ่ายนิยมเจ้าอยู่เบื้องหลัง

แม้ฆ่าเขาไม่สำเร็จ ฝ่ายนิยมเจ้าก็ประสบความสำเร็จมากขึ้นในการฉีกหน้าพิบูลในปี 2480 เมื่อพวกเขาเปิดโปงการที่รัฐบาลคณะราษฎรนำอสังหาริมทรัพย์ของเจ้าที่ยึดมาแบ่งปันกันในหมู่พวกกันเอง เรื่องอื้อฉาวนี้ทำให้คณะผู้สำเร็จราชการฯ นายกฯ พหล และคณะรัฐมนตรีถึงกับลาออก พิบูลขู่จะทำรัฐประหาร เรื่องจึงไม่ลุกลามบานปลาย และเขาก็นำพหลกลับมาเป็นนายกฯ เหมือนเดิม แต่แม้ว่าทรัพย์สินนั้นจะถูกคืนกลับมาแล้วก็ตาม ฝ่ายผู้ก่อการก็สูญเสียความน่าเชื่อถือไปไม่ใช่น้อย และฝ่ายนิยมเจ้าได้คืนมาบ้าง

ท่ามกลางข่าวลือการสมคบคิดวางแผนต่างๆ นานา สถานการณ์คุกรุ่นน่าหวาดเสียว ในเดือนพฤศจิกายน 2480 แผนฆ่าปรีดีและพิบูลของฝ่ายเจ้าถูกเปิดโปง ในปี 2481 มีความพยายามเอาชีวิตพิบูลที่ว่ากันว่าเป็นฝีมือของฝ่าย

เจ้าถึงสามครั้ง[24] พิบูลมีอำนาจมากขึ้น แต่ก็ไม่ได้เป็นที่ชื่นชอบของคนไปเสียทั้งหมด กระทั่งในหมู่ผู้ก่อการเริ่มแรกเองก็ตาม ศัตรูของเขาแพร่เรื่องราวว่าพิบูลมีแผนจะขึ้นนั่งบัลลังก์เองแบบนโปเลียน

ในช่วงเวลานี้ รัฐบาลยืนกรานให้อานันท์กลับจากสวิตเซอร์แลนด์ อย่างน้อยก็เป็นการชั่วคราว เพื่อทำพิธีราชาภิเษก แม้พิบูลเองก็ยังสำเหนียกถึงความจำเป็นของการรับรองความชอบธรรมจากกษัตริย์ เพราะสำหรับคนไทยจำนวนมากแล้ว สถาบันกษัตริย์ยังคงหมายถึงรัฐ ส่วนที่โลซานน์ สังวาลย์ก็ยังไม่ยอมโอนอ่อน โดยขู่จะให้ลูกชายของเธอสละราชย์ทุกครั้งที่มีการกดดัน เหตุผลหลักของเธอคืออานันท์มีสุขภาพไม่แข็งแรงพอสำหรับการเดินทาง แผนการเดินทางที่วางไว้สำหรับช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคมที่เป็นหน้าหนาวในแต่ละปีนับแต่ขึ้นครองราชย์นั้น ถูกยกเลิกไปทุกครั้งด้วยคำแนะนำของแพทย์

อันที่จริง สังวาลย์ลังเลที่จะปล่อยให้ลูกชายต้องเผชิญกับความกดดันบีบคั้นของการเป็นกษัตริย์ เธอตั้งมั่นที่จะให้เขามีชีวิตวัยเด็กตามปกติและจบการศึกษาในยุโรป และด้วยสถานการณ์ที่อาจเกิดความรุนแรงได้ทุกเมื่อ เธอก็มีเหตุอันควรให้ต้องกลัวว่ากรุงเทพฯ จะไม่ปลอดภัยสำหรับลูกชายเธอ แม้ว่าพิบูลและคนอื่นๆ เชื่อว่าฝ่ายเจ้ากำลังสมคบคิดที่จะไม่ให้พวกเขามีความชอบธรรมทางการเมือง ฝ่ายเจ้าเองก็ได้รับผลกระทบจากการไม่มีอานันท์เช่นกัน ยิ่งขาดกษัตริย์อยู่นานเท่าไหร่ ราชบัลลังก์ก็จะยิ่งลดความสำคัญลงเท่านั้น ราชพิธีสำคัญๆ อย่างพืชมงคลและการทำบุญกฐินที่วัดอรุณ ซึ่งแสดงการเป็นอุปถัมภกของกษัตริย์ต่อศาสนา ต้องขาดช่วงไป

ในที่สุด ปี 2481 สังวาลย์ก็ใจอ่อนและพาลูกชายทั้งสองกลับมาสยาม พวกเขาลงเรือเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม อานันท์และภูมิพลใช้เวลาเกือบหนึ่งเดือนบนเรือ เรียนภาษาไทยและมารยาทในวัง พวกเขาเรียนรู้อย่างว่าง่าย ยังความยินดีปรีดาแก่ทุกคน เมื่อเรือของพวกเขาล่วงเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยาจากอ่าวไทยเมื่อ 15 พฤศจิกายน พสกนิกรชาวสยามนับแสนพากันค้อมคำนับและส่งเสียงโห่ร้องเบียดเสียดกันตามถนนและสองฝั่งแม่น้ำเพื่อต้อนรับพวกเขา เมื่อเทียบท่าที่บรมมหาราชวัง พวกเขาก็ได้รับการต้อนรับจากผู้นำรัฐบาลและราชสำนัก นำโดยย่าของอานันท์ ราชินีหม้ายสว่าง ทั้งหมดหมอบกราบแทบเท้าของเขา ผู้นำเพียงคนเดียวที่ไม่ได้เข้าร่วมคือพิบูล ที่กลัวจะมีการพยายามลอบสังหารอีกครั้งหนึ่ง[25]

การมาเยือนครั้งนี้เต็มไปด้วยพิธีกรรมและการปรากฏตัวสำหรับอานันท์ โดยมีภูมิพลอยู่เคียงข้างตลอดเวลา พวกเขาไปอารามหลวง ใส่บาตรแต่เช้ามืดแก่พระตีนเปล่า เป็นประธานในพิธีทางพราหมณ์ของราชสำนักชั้นใน และตรวจพลของพิบูล ในทุกย่างก้าว อานันท์ได้รับการปฏิบัติเยี่ยงธรรมราชาที่ศักดิ์สิทธิ์ทรงธรรม สังวาลย์ต้องคอยดูแลว่าเด็กชายทั้งสองมีเวลาเล่นอย่างพอเพียง พวกเขาขับรถเล่นรอบเมืองและไปทะเล ถึงวันเกิดของภูมิพล มีการจัดงานเลี้ยงใหญ่ในสวนสำหรับคนในราชสำนัก โดยมีละครลิงสร้างความบันเทิง ในช่วงสองสามสัปดาห์นั้นดูประหนึ่งว่าฝ่ายเจ้าและรัฐบาลสมานฉันท์กันได้แล้ว อานันท์ได้รับการยอมรับเป็นกษัตริย์แห่งสยาม และสังวาลย์ก็ได้รับสถานะในราชสำนัก ลูกชายของเธอแต่งตั้งให้เธอเป็น “สมเด็จพระราชชนนี”

---

24 ความพยายามลอบสังหารพิบูลในช่วงทศวรรษที่ 2473 นี้ บางส่วนน่าจะเป็นการใส่สีเกินความจริง ถ้าไม่ใช่สร้างเรื่องขึ้นทั้งหมด โดยตัวพิบูลเอง ยิ่งกว่านั้น เป็นไปได้ว่าไม่ใช่เป็นแผนของฝ่ายเจ้าเสียทั้งหมด พิบูลยังมีคู่แข่งในกองทัพและคณะราษฎร โดยเฉพาะพระยาทรงสุรเดช

25 Stowe, *Siam Becomes Thailand*, 106.

แต่พิธีราชาภิเษกที่วางไว้แต่เดิมนั้นไม่เคยเกิดขึ้น กล่าวกันว่าอานันท์ยังไม่ได้เรียนรู้ภาษาไทยหรือบาลีดีพอที่จะท่องคำสวดและคำสัตย์สาบานสำหรับพิธีกรรมที่กินเวลาเกินหนึ่งสัปดาห์ แต่ก็มีการทำพิธีบวงสรวงบรรพบุรุษในราชวงศ์จักรีในพระราชวังแก้ขัดแทนพิธีราชาภิเษกไปก่อนชั่วคราว ซึ่งก็เพียงพอแล้วสำหรับชาวสยาม เมื่อครอบครัวมหิดลลงเรือไปยุโรปวันที่ 13 มกราคม 2482 การแซ่ซ้องของฝูงชนก็แสดงให้เห็นว่าสถาบันกษัตริย์อยู่รอดแล้ว

////////////////////////////////////

ในขณะเดียวกัน สงครามระหว่างพิบูลและฝ่ายเจ้ากำลังเดือด หนึ่งสัปดาห์ก่อนครอบครัวมหิดลจะมาถึง พิบูลรอดชีวิตจากการพยายามลอบสังหารอีกครั้งหนึ่ง เขาหมดความอดทนและและบีบให้พหลลาออก แล้วขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีเอง ไม่นานหลังจากครอบครัวมหิดลจากไป พิบูลก็จัดการกวาดล้าง จับกุมเจ้า ขุนนางและทหาร 50 คนที่อยู่ฝ่ายทรงสุรเดช คู่แข่งของเขาในคณะราษฎร ข้อหาวางแผนโค่นล้มตัวเขา บางคนถูกประหารในทันที และที่เหลือถูกไต่สวนข้อหาทรยศ สมคบคิดโค่นล้มรัฐบาลของในหลวงอานันท์ เพื่อจะนำประชาธิปกกลับมาเป็นกษัตริย์ ผู้ที่ถูกจับประกอบด้วยเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงหลายคน ที่สำคัญที่สุดคือ รังสิต ซึ่งเป็นลูกอุปการะของสว่าง ที่ได้คอยดูแลอานันท์และครอบครัวตลอดเวลาการมาเยือน รังสิตถูกโยนเข้าไว้ในคุกธรรมดา ถอดยศลดชั้น และถูกพิพากษาประหารชีวิต แต่เขาก็ได้รับการช่วยชีวิตไว้ด้วยสังวาลที่ขู่จะให้อานันท์สละราชย์[26] ปลายปี 2482 รังสิตได้รับการลดโทษ ถูกส่งไปจำขังบนเกาะตะรุเตาพร้อมกับคนอื่นอีก 21 คน สิบแปดคนซึ่งส่วนใหญ่เป็นชั้นผู้น้อยถูกประหาร[27]

ไม่ว่าความจริงเบื้องหลังจะเป็นอย่างไร การปราบครั้งนี้เท่ากับเป็นชัยชนะขั้นเด็ดขาดของฝ่ายผู้ก่อการ 2475 และฝ่ายนิยมรัฐธรรมนูญเหนือฝ่ายเจ้า พิบูลสั่งให้มีการสร้างอนุสาวรีย์ใหญ่โตเพื่อรัฐธรรมนูญ ภายหลังเรียกว่าอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย บนใจกลางถนนราชดำเนิน เขาตามเก็บร่องรอยที่ยังคงหลงเหลืออยู่ของอำนาจกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ชั้นสูงถูกจำกัดกรอบในการเดินทางและทำกิจกรรมต่างๆ วังและทรัพย์สินที่กรุงเทพฯ ของประชาธิปกถูกยึด ตามสำนักงานหน่วยงานราชการถูกสั่งห้ามแขวนภาพประชาธิปก ให้แขวนแต่ภาพของพิบูล ไม่ใช่ของอานันท์

เมื่อวลัยอลงกรณ์ ลูกสาวของสว่าง เสียชีวิตในปี 2482 รัฐบาลปฏิเสธที่จะจ่ายค่าทำพิธีฌาปนกิจให้ เมื่อประชาธิปกเสียชีวิตจากหัวใจล้มเหลวที่ประเทศอังกฤษในปี 2484 ไม่มีแม้กระทั่งการเดินเรื่องเพื่อจะนำศพกลับมาประกอบพิธี สถานทูตสยามประจำกรุงลอนดอนใช้คำว่า ทิวงคต ซึ่งสถานะต่ำกว่าสวรรคตมาก ไม่มีการถวาย

---

[26] Charivat Santaputra, Thai Foreign Policy, 1931-1946 (Bangkok: Thammasat University, 1985), 170-71.

[27] มีหลายประเด็นที่ยังเป็นข้อถกเถียงเช่น แผนการนี้คืบหน้าไปเพียงใด ได้รับการสนับสนุนกว้างขวางเพียงใด และสนับสนุนเจ้าหรือเพียงแต่ต่อต้านพิบูล ความเกี่ยวข้องของรังสิตยังคงไม่ชัดเจน และ Stowe อ้างว่าการแข่งขันกันระหว่างทรงสุรเดชและพิบูลคือสาเหตุหลัก ทรงสุรเดชหนีออกนอกประเทศหลังการกวาดล้าง ศุภสวัสดิ์ คนใกล้ชิดของประชาธิปก ที่ต้องสงสัยว่าร่วมอยู่ในแผนการด้วย โต้แย้งภายหลังว่ารังสิตเป็นผู้บริสุทธิ์ ขณะที่แม้กระทั่งปรีดีก็เคยมีส่วนรู้เห็นเป็นใจอย่างลับๆ ต่อการเล่นงานพิบูลมาแล้ว ดูศุภสวัสดิ์ วงศ์สนิท สวัสดิวัฒน์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti* (Bangkok: Family of M.C. Subhasvasti Wongsanit Svastivat, 1999).

พระเพลิงอันเป็นตัวแทนเขาพระสุเมรุ ที่พำนักของเหล่าทวยเทพฮินดู และเอกอัครราชทูตส่งแต่เพียงหรีด ในนามของอานันท์ ไม่ใช่จากรัฐบาล

หนึ่งปีผ่านไป พิบูลหมดความกริ่งเกรงในคำขู่ของสังวาลย์แล้ว เขาแสดงชัดว่าพร้อมจะหนุนให้อาทิตย์ ผู้สำเร็จราชการฯ หุ่นเชิดขึ้นนั่งบัลลังก์แทน ขณะเดียวกัน เขาก็เริ่มฉวยอำนาจและสัญลักษณ์ทางประเพณีของกษัตริย์มาเป็นของตัวเอง เขาเปลี่ยนคาถาของวชิราวุธมาเป็น ชาติ ศาสน์ รัฐธรรมนูญ และกษัตริย์ พิบูลยึดเอาวชิราวุธเป็นแบบอย่าง ประกาศให้เขาเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งสยามและสร้างอนุสาวรีย์ให้ ในปี 2482 เขาประกาศให้ 24 มิถุนายน เป็นวันชาติ โดยมีการเฉลิมฉลองใหญ่โตเพื่อแสดงชัยชนะเหนือจักรี

วันเดียวกันนั้น เขาประกาศเริ่มนโยบายรัฐนิยม เสมือนเป็นพระราชโองการจากกษัตริย์ แรกสุดคือการเปลี่ยนชื่อประเทศให้ฟังดูทันสมัยขึ้นคือ ไทยแลนด์ บ่งบอกความแตกหักกับราชวงศ์เดิม อีกอันหนึ่งคือสั่งให้ประชาชนแสดงความเคารพต่อเพลงชาติและธงชาติ แต่ไม่ใช่กษัตริย์

พิบูลยังได้ขจัดความเป็นเจ้าอย่างอื่นๆ อีกด้วย เขายกเลิกบรรดาศักดิ์ต่างๆ เช่น หลวง พระยา เจ้าพระยา ตัดการเชื่อมโยงของวังกับสามัญชนและข้าราชการที่มีอิทธิพล และยังได้สั่งให้ปรับภาษาไทยให้ง่ายขึ้นด้วยการเลิกใช้พยัญชนะที่มักจะใช้กับชื่อและศัพท์ที่เกี่ยวกับเจ้าอย่างเลิศหรู และขจัดการใช้ภาษาที่แสดงความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางสังคม[28] นอกจากนี้ ยังได้สั่งเปลี่ยนคำที่ประชาชนเรียกจุฬาลงกรณ์ ในวันครบรอบการเสียชีวิตในปี 2486 คนไทยถูกสั่งให้เลิกเรียกเขาว่า พระพุทธเจ้าหลวง พิบูลบอกว่าการเรียกอย่างนั้นจะทำให้รัชกาลที่ห้ายิ่งใหญ่กว่าพระพุทธเจ้า เขาต้องการให้ลดความสูงส่งลงมา[29]

พิบูลสวมบทบาทแทนกษัตริย์ในกิจการของสงฆ์ โดยต้องการที่จะบ่อนทำลายนิกายธรรมยุติของฝ่ายเจ้า ในปี 2480 พระชินวรสิริวัฒน์ สังฆราชฝ่ายเจ้าซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์เสียชีวิต พระพุฒาจารย์ (Phae Thissathewo) ฝ่ายมหานิกายได้รับการเสนอชื่อเป็นสังฆราชด้วยตัวพิบูลเอง พระพุฒาจารย์มีพื้นเพมาจากภาคอีสาน ซึ่งเป็นแหล่งที่มาอันยาวนานของพระที่ไม่นิยมสถาบันกษัตริย์

ปี 2484 พระพุฒาจารย์แก้ไขกฎหมายสงฆ์ปี 2445 ซึ่งให้อำนาจแก่วังในการควบคุมสงฆ์ โครงสร้างใหม่นี้เลียนแบบโครงสร้างรัฐบาล สังฆราชมีฐานะสูงสุด แต่ไม่มีอำนาจ เหมือนกษัตริย์จักรีหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง อำนาจตกอยู่แก่สังฆนายก ซึ่งล้อตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สังฆนายกบริหารงานโดยผ่านคณะสงฆ์และสภาสงฆ์ อำนาจในการดูแลอวยยศเลื่อนชั้นแก่พระสงฆ์ถูกโอนจากวังมาอยู่ที่กระทรวงศึกษา กษัตริย์สามารถเลือกสังฆราช แต่รัฐบาลเป็นผู้เลือกสังฆนายกและคณะผู้บริหาร

ด้วยตระหนักรู้ถึงรากฐานค้ำจุนอันศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจกษัตริย์ พิบูลเริ่มหันมาทำกิจกรรมที่จะแสดงวัตรปฏิบัติทางธรรมอันสูงส่งของตนเอง เดือนกันยายน 2483 เขาเริ่มการก่อสร้างวัดแห่งใหม่ คือวัดพระศรีมหาธาตุ โดยประเพณีปฏิบัติแล้ว การสร้างวัดจะเป็นไปเพื่อสักการะกษัตริย์ พระ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่วัดพระศรีมหาธาตุกลับรำลึกการปฏิวัติ 2475 พิบูลบริจาคพระพุทธรูปให้กับวัดใหม่ และก้าวรุกเข้าไปในพระราชอำนาจด้วยการประกาศ

---

[28] สมบัติ, “To Address”, 154.

[29] อ้างแล้ว

ให้เป็นวัดหลวง โดยที่ไม่มีวัตถุสิ่งของหรือความเกี่ยวโยงใดๆ ถึงสถาบันกษัตริย์เลย หากแต่ผูกพันอย่างแนบแน่นกับกองทัพ วัดพระศรีมหาธาตุตั้งอยู่ในบางเขนอันเป็นพื้นที่ทหาร ไกลจากวังต่างๆ พหล อดีตนายกฯ และนายพลทหารบกบวชเป็นพระรายแรกที่วัดนั้น

พิบูลตั้งใจที่จะให้วัดแห่งนี้เป็นศูนย์กลางของสงฆ์หลังจากมีการรวมสองนิกายเข้าด้วยกันแล้ว เขาแต่งตั้งสมเด็จอ้วน พระธรรมยุตอาวุโสเป็นสังฆนายกรูปแรก และเป็นเจ้าอาวาสวัดใหม่นี้พร้อมกันไปด้วย สมเด็จอ้วนวางแผนระยะสิบปีเพื่อรวมนิกายบนพื้นฐานประชาธิปไตย ซึ่งจะทำให้ธรรมยุติอ่อนแอ

พิบูลมองตัวเองเป็นนักชาตินิยม ผู้สร้างชาติที่แข็งแกร่งและน่าภาคภูมิใจเหมือนอิตาลีและญี่ปุ่น เขาไม่กระมิดกระเมี้ยนหากฝ่ายเจ้าจะปักใจเชื่อว่าเขาอยากจะตีตนเสมอเจ้า ขณะที่เขาเปรียบตัวเองเป็นเหมือนวชิราวุธหลวงวิจิตรวาทการ นักโฆษณาชวนเชื่อประจำตัวก็เปรียบเขากับพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นตัวแทนกษัตริย์สุโขทัย พิบูลกำลังขโมยสัญลักษณ์ประจำตระกูลจักรีไป เท่านั้นยังไม่พอ เขาให้อาทิตย์ผู้สำเร็จราชการฯ มอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดแก่เขา และยังครอบครองคทาของวชิราวุธไว้อีกด้วย

พิบูลมีโอกาสจะประสบความสำเร็จ แต่เขาก็ได้สร้างความแปลกแยกแก่ฝ่ายประชาธิปไตยเสรีในคณะราษฎร รวมถึงปรีดีที่เป็นพันธมิตรมานานด้วย หลังจากพิบูลยอมให้ญี่ปุ่นยึดครองประเทศในปี 2484 เขาปลดปรีดีออกจากคณะรัฐมนตรีและแต่งตั้งเขาไว้ในคณะผู้สำเร็จราชการฯ ที่ไม่มีอำนาจแทน แต่ด้วยความที่ยังมีผู้นิยมชมชอบอยู่ ปรีดีใช้ตำแหน่งนี้อำพรางบทบาทผู้นำขบวนการเสรีไทย ขบวนการใต้ดินที่ต่อต้านญี่ปุ่นและพิบูล

ในที่สุดการสนับสนุนพิบูลจากกองทัพและสภาก็อ่อนแรงลง กลางปี 2487 เขาทำสิ่งที่กล่าวกันว่าเป็นความพยายามที่จะปิดฉากราชวงศ์จักรีและเริ่มราชวงศ์ใหม่ของเขาเอง เขาเสนอย้ายเมืองหลวงไปเพชรบูรณ์ ห่างไกลจากกรุงเทพฯ และราชวัง และยังต้องการย้ายเถรสมาคมไปยังศูนย์พระพุทธศาสตร์แห่งชาติแห่งใหม่ที่สระบุรี[30]

ปรีดีรวบรวมกำลังในสภาล้มข้อเสนอในเดือนกรกฎาคม และพิบูลถูกบีบให้ลาออก คนที่ขึ้นมาแทนเขาคือ ควง อภัยวงศ์ นักการเมืองหัวเสรี หนึ่งในผู้ก่อการ 2475 อาทิตย์ ผู้สำเร็จราชการฯ ก็ลาออกด้วย ที่น่าขันแต่ขำไม่ออกคือ ปล่อยให้ปรีดีที่เคยเป็นตัวน่าชิงชังสำหรับประชาธิปก กลายเป็นผู้สำเร็จราชการฯ แทน ปรีดีปล่อยผู้ที่ถูกจำคุกจากคดีแผนกบฏ 2482 ออกมาทั้งหมด รวมถึงรังสิตด้วย เพื่อแสดงให้ฝ่ายเจ้าเห็นว่าเขาได้ปรับลดความเป็นปรปักษ์ต่อสถาบันฯ ลงมาแล้ว โดยทำในนามอานันท์เนื่องในวันคล้ายวันเกิดของอานันท์และจุฬาลงกรณ์ 20 กันยายน 2487

เมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง พิบูลและบริวารถูกจับและสมาชิกขบวนการเสรีไทยขึ้นกุมอำนาจ ปรีดีทูลเชิญอานันท์กลับประเทศและขึ้นครองราชย์เมื่ออายุบรรลุนิติภาวะในเดือนกันยายน 2488 อานันท์พร้อมด้วยแม่และภูมิพลเดินทางกลับมาถึงเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม วันครบรอบ 18 ปีของภูมิพล เพื่อเริ่มรัชสมัยที่แปดอย่างเป็นทางการ

---

30 มีการใช้คำอธิบายอย่างนี้เพื่อบ่อนทำลายพิบูล ซึ่งอาจจะมีมูลความจริงอยู่บ้าง แต่ก็มีคนเข้าใจว่าพิบูลพยายามหาทางเอาตัวรอด ด้วยการยึดเพชรบูรณ์เป็นฐานที่มั่นเพื่อเตรียมการณ์ให้ไทยเข้าร่วมกับฝ่ายพันธมิตรต่อสู้กับญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังจะเป็นการหลีกเลี่ยงการทิ้งระเบิดถล่มกรุงเทพฯ โดยฝ่ายพันธมิตรด้วย ดูตัวอย่าง, ศุภสวัสดิ์, *Noeng Sotwarot Subhasvasti*, 107; และ Reynolds, *Thailand*, 169-71.

ปรีดีลาออกจากตำแหน่งผู้สำเร็จฯ และได้รับพระราชทานให้เป็นรัฐบุรุษ ดูเหมือนจะเป็นการเริ่มต้นใหม่สำหรับเกือบทุกคน อานันท์เสวยราชย์ โดยได้รับเกียรติยศอย่างเต็มที่ และจะมีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่

สังวาลย์วางแผนที่จะอยู่ในเมืองไทยเพียงหลายสัปดาห์ จากนั้นจะกลับสวิตเซอร์แลนด์เพื่อให้ลูกชายทั้งสองจบการศึกษามหาวิทยาลัย หน้าที่หลักในการอยู่กรุงเทพฯ ของอานันท์คือการลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ สภาพการเมืองที่ปั่นป่วนและภาระงานทางสังคมทำให้พวกเขาต้องอยู่นานถึงหกเดือน ในที่สุด เมื่อมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ประกาศใช้แล้ว และอนาคตของราชบัลลังก์ดูจะมั่นคง ครอบครัวมหิดลกำหนดวันที่ 13 มิถุนายน เป็นวันเดินทางกลับไปยังโลซานน์ แต่การณ์กลับต้องพลิกผันในเวลาอีกไม่นาน

++